

Oman Maan historiatulkinnat kansakuntaa rakentamassa

Arvio teoksesta Karonen, Petri & Rähkä, Antti (toim.): *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen. Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2014. 457 s. ISBN 978-952-222-606-8.

Riina Turunen

Ensin Ruotsin, sittemmin Venäjän osana Suomella ja Suomen kansalla oli kirjoitettua paikallis- ja kulttuurihistoriaa, mutta ei valtiollista historiaa. Teos *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen. Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960* kuvaa ja analysoi sitä, kuinka joukko eturivin tieteilijöitä ja asiantuntijoita ryhtyi 1900-luvun taitteessa luomaan kansallista historiaa ja valtiollista menneisyyttä maalle, jolta ne puuttuivat. Syntyi yhteensä yli 17 000 sivun laajuinen, kolmena eri painoksena julkaistu laajalevikkinen tietokirjasarja *Oma Maa*, jonka avulla historiatietoisuutta ja suomalaista historiakulttuuria pyrittiin levittämään suomenkieliselle suurelle yleisölle.

Oma Maa oli osa 1800-luvun lopulla kehittynyttä kansallista historiankirjoitusta, jota määrittivät usein poliittiset tavoitteet. Jokainen *Oman Maan* painoksista syntyikin erityisen politisoituneina aikoina (1906–1911, 1919–1925, 1958–1962). Legitiimin valtiollisen menneisyyden luominen Suomelle liittyi kirjasarjassa vahvasti venäläistämistoimenpiteiden vastustamiseen sekä Suomen erityisaseman korostamiseen suhteessa Ruotsiin ja Venäjään. Kirjasarjalla oli myös kansansivistyksellinen tavoite. *Omassa Maassa* muotoiltiin kansan ihanne, jollaiseksi Suomen kansan tulisi kasvaa. Samalla kirjasarjassa kuitenkin myös rakennettiin ja legitimoitiin kirjoittajakunnan eli hallitsevan sivistyneistön identiteettiä. *Oma Maa* jatkoi näin tyypillistä suomalaista ylhäältä päin toteutettua yhteiskunnan rakentamisen perinnettä.

Teos *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen* on syntynyt kahdentoista Jyväskylän, Tampereen ja Turun yliopistoissa sekä Åbo Akademiassa toimivan tutkijan yhteistyönä. Lopputuloksena on laaja ja lukuisia teemoja käsittelevä antologia, josta riittää sisäistettävää usealle lukukerralle. Teoksessa tarkastellaan sitä, millaiseksi

suomalainen historiakuva rakennettiin *Omassa Maassa* ja millaisena Suomen menneisyys sekä kulloisenkin painoksen aikainen nykyhetki haluttiin esittää julkisuuteen. Antologia tarkastelee myös historiapolitiikkaa eli sitä, mitä kansalliseen historiaan sisällytettiin ja mitä siitä jätettiin pois. *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen* -teosta voi pitää samana vuonna ilmestyneen antologian *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu* (Markkola, Snellman & Östman 2014) rinnakkaisteoksena. Viimeksi mainitussa teoksessa tutkittiin suomalaisuuden rakentumista paikallishistorioissa ja historian yleisesityksissä erityisesti yhteisöjen näkökulmasta. *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen* lähestyy pääotsikkonsa mukaisesti *Omassa Maassa* rakennettuja historiatulkintoja tarkastelemalla erityisesti Suomen valtiollisen ja kansallisen statuksen kannalta keskeisiä instituutioita sekä niiden synnystä ja kehittymisestä tehtyjä tulkintoja.

Erityisen kansan kansalliset instituutiot

Kolmannes *Oman Maan* artikkeleista käsittelee instituutioita, joista keskeisimmät on valittu teoksen yhdentoista tutkimusartikkelin lähtökohdiksi. Artikkelit jakaantuvat kolmeen temaattiseen kokonaisuuteen. Ensimmäisessä osassa tarkastelun kohteena ovat valtio, uskonto ja kansa, toisessa käsitellään valtaorganisaatioiden rakentumista ja rakentamista. Kolmas osa keskittyy vuorovaikutukseen, tietoisuuteen ja konflikteihin. Tutkimus kohdistuu esimerkiksi valtioon ja sen synnyn määrittymiseen, hallintoon ja lakeihin, kirkkoon, perheeseen, sosiaaliturvaan, tiedonvälitykseen ja koululaitokseen sekä lisäksi instituutioiden toimivuuteen tai toimimattomuuteen liittyvään vastarintaan ja kapinointiin suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kansallisen historian tutkimuksen aikakautta ja sen historiankirjoitusta määrittä halu nähdä oma kansakunta erillisenä ja ainutlaatuisena kokonaisuutena. Instituutioihin keskittyvä näkökulma syventää ja tarkentaa kuvaa kansallisen historiakuvan rakentumisesta. Erityisesti tutkimuksen muutosta ja toisaalta pysyvyyttä *Oman Maan* menneisyystulkinnossa kolmen eri painoksen välillä hahmottava tutkimusote paljastaa tulkintojen muuttumisen maailman ja suomalaisen yhteiskunnan muuttumisen myötä. Esimerkiksi Suomen valtion synnyn painopisteiden muuttumista käsittelevä Petri Karosen ja Antti Räihän artikkeli osoittaa, kuinka *Oman Maan* kahdessa ensimmäisessä painoksessa Suomen synty sijoitettiin vuoteen 1809, kun taas kolmanteen painokseen mennessä suomalaiskansallisen menneisyystulkinnan pääpaino siirtyi toisen maailmansodan selviytymiskamppailuun, missä se sijaitsee monin paikoin vieläkin. Samoin suomalaisuuden rakentaminen laillisuustaistelun ja venäläisyyden vastustamisen ympärille ja Suomen todistelu valtioksi kahdessa ensimmäisessä painoksessa korvautui kolmannessa osassa sen korostamisella, että Suomi oli osa länttä ja osa kansainvälistä, yhdentyvää Eurooppaa.

Kansallisten instituutioiden muotoutuminen onnistuu tarkentamaan tiettyjen suomalaisen historiakuvan syvään juurtuneiden käsitysten syntyä. Teos kuvaa esimerkiksi sitä, kuinka Suomi kuvattiin takapajuisena ja syrjittynä Ruotsin valtakunnan osana, mikä ruokki suomalaista alemmuuskompleksia. Tätä lähtökohtaa voitiin kuitenkin käyttää korostamaan Suomen myöhemmän kehityksen erinomaisuutta. Kirjasarja edusti kuitenkin myös voittajien historiaa. Esimerkiksi vuoden 1918 tapahtumien osalta *Oman Maan* artikkelit juurruttivat valkoisen

osapuolen tulkinnan vallitsevaksi näkökulmaksi useiden vuosikymmenten ajaksi. Samalla *Oman Maan* tulkinnat muistuttivat kuitenkin myös lähihistorian muistamisen kipeydestä ja aikalaisten kyvyttömyydestä tai haluttomuudesta käsitellä tapahtumia. Ihannekuvaan suomalaisesta kansasta eivät liialliset kuvaukset vuoden 1918 raakuuksista sopineet.

Instituutioiden valitseminen tutkimuksen keskipisteeksi on siten perusteltu valinta. *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen* eroaa perinteisestä historian tai tieteen historiasta myös siinä, että se käyttää *Oman Maan* artikkeleita historian tutkimukselle poikkeuksellisesti sekä tutkimuskohteena, lähdeaineistona että faktavarastona sekä analysoi ja selittää valitsemiaan teemoja korostetusti tästä päivästä käsin. Näkökulmia ei teoksen johdannossa tarkemmin selitetä, mutta uskon viimeksi mainitun liittyvän siihen, että teoksen tutkimusartikkelit nojautuvat laajalti myös viimeaikaiseen tutkimuskirjallisuuteen. Artikkelit taas käsittääkseni toimivat tutkimuskohteena erityisesti historiankirjoituksen historialle, lähdeaineistona aatehistorialliselle historiakuvan rakentamisen tutkimukselle ja faktatiedon lähdevarastona instituutioista ja niiden kehittämisestä.

Lähilukuun perustuva artikkeleiden käyttö rinnakkain kaikissa kolmessa tarkoituksessa on kunnianhimoinen päämäärä. Kun lisäksi instituutioita lähestytään kirjoittajien mukaan sekä toimintaympäristönä, tulkintakehikkona että tutkimuskohteena, on teos edellyttänyt tutkijoilta melkoista kykyä tasapainotella valtavan aineistomassan ja sen kaikkien tutkimuksellisten puolien välillä. Lopputuloksena on laaja ja syventävä tutkimus, jonka kerronnan seuraamiseksi lukijalta kysytään kuitenkin paikoitellen erityistä tarkkaavaisuutta ja lähdeviitteisiin taajaan nojaamista sen selvittämiseksi, kenen ja minkä näkemyksestä milloinkin on kyse – tutkijan, *Oman maan* artikkelin vai tutkimuskirjallisuuden. Samalla tutkimus haastaa lukijan pohtimaan historian tutkimuksen lähdekriittisiä perusteita eli sitä, millaisten tavoitteiden selvittämiseksi *Oman Maan* artikkelien kaltaisia, aikakautensa poliittisesti värittyneitä ja analogioihin puettuja tulkintoja menneisyydestä voi käyttää lähteenä.

Merkittävä lisä kansallisen historiankirjoituksen historiaan

Omassa Maassa Suomesta luotiin erillinen ja erityinen kokonaisuus, jonka irtaantuminen ensin Ruotsista ja sitten Venäjältä nähtiin ongelmattomana, ikään kuin kansan päätökseen perustuvana tapahtumana. Suomea pidettiin omana yksikkönään kauan ennen kuin siitä todellisuudessa tuli sellainen. *Omassa Maassa* alituinen Suomen kansan ja valtion vihollinen oli Venäjä, ja koko teossarja edusti tietynlaista passiivista vastarintaa sensuurin sallimissa rajoissa.

Kansakunnan korostaminen erityisenä ja tarve muodostaa se yhtenäiseksi ei kuitenkaan ollut vain suomalainen, vaan aikakauden yleiseurooppalainen ilmiö. Siksi *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen* olisi mielestäni voinut sitoa itsensä hieman tiiviimmin osaksi laajempaa 1900-luvun alun eurooppalaista historiankirjoituksen perinnettä ja historian käyttöä valtionrakennuksessa. Teos kyllä sijoittaa itsensä osaksi nationalistista historiankirjoitusta tarkastelevaa tutkimustraditiota, mutta lukijalle jää hieman epäselväksi, oliko epäitsenäisen mutta

verrattain kansakuntamaisen Suomen menneisyyden- ja valtionrakennusprojekti poikkeuksellista vai tyypillistä kansallisvaltioiden muotoutumisen ja nationalismin nousun aikakaudella.

Teokseen sisältyy englanninkielinen tiivistelmä, mutta mielestäni myös suomenkielinen, hivenen teoreettisemmin painottunut johtopäätösluku olisi hyödyttänyt kirjaa. *Oman Maan* kirjoittajat kirjoittivat paitsi menneisyydestä, hyvin usein myös omasta ajastaan. Ja kuten kirjassa tuodaan ansiokkaasti esiin, *Oman Maan* historiakuvat olivat hyvin aikasidonnaisia ja poliittisesti ja ideologisesti värittyneitä. Mikseipä siis kirjan keskeiset havainnot kokoavassa luvussa olisi ollut mahdollista hieman syventyä historianfilosofiseen pohdintaan siitä, miten menneisyyttä on tulkittu, tulkitaan ja tulisi tulkita, ja kuinka historiakuva ja tulkinnat menneisyydestä rakentuvat väistämättä nykyhetkestä käsin. Useita analyysitasoja, teemoja ja tiedon intressejä yhdistävä teos sopii aina ajankohtaiseksi opiksi ja jopa varoitukseksi siitä, kuinka tiedettä voidaan käyttää ideologisiin tarkoituksiin joko tiedostaen tai tiedostamatta. *Oma Maa* -kirjasarjan kohdalla voi kai todeta, että tässä onnistuttiin tietystä mielessä jopa liian hyvin, sillä Suomen historian kuvan perustukseksi jäi pitkäksi aikaa melko yksiääninen ja konservatiivinen näkökulma. *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen* muistuttaa kuitenkin loppujen lopuksi siitä, että vaikka historia on useimmiten aluksi voittajien historiaa, lopulta ajan kulumisen paljastaa tulkintojen aikaan sidonnaisuuden syvyyden. Tästä alkaa tulkintojen uudelleenarviointi, muuttuminen ja samalla tieteen kehittyminen.

FM Riina Turunen työskentelee Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella.

Kirjallisuus

Markkola, Pirjo, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman toim. 2014. *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu?* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.